

Metagyakorlat, avagy az új metafizika és kategóriáinak tisztázása

Szoboszlai-Kiss Katalin

*Egyetlen út-szó
maradt még, hogy van. Ezen igen sok a jegy,
mivel nem született, romolhatatlan,
egész, egyetlen, rendületlen és teljes.¹*

Miután a metaelmélet eredendően új tudományt készül meghatározni, nem kérdés, hogy elsősorban *eredetiségét, vagyis a beharangozott nóvumot* kérem rajta számon. Az elmélet originalitását kutatva azonban többnyire azt tapasztaltam, hogy különösebben nem távolodik el a tradicionális filozófiától, sem fogalmait, sem analitikáját tekintve. Ezek után joggal tehetjük fel a kérdést, vajon eredetinek mondható-e az új metafizika, ha kimutatható, hogy a hagyományos filozófia kategóriáit használja, „új” fogalmakként. Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy vajon van-e különbség metafizika és hagyományos filozófia között. Furcsának tűnhet, de a kérdésre adott válasz akár indifferens is lehet, mivel a metaelmélet célja minden régi és új elméleti perspektíva befogadása és egységesítése, ezért nem meglepő, hogy korábbi filozófiák megoldásai fellelhetőek benne. Jóllehet a valóságnak ezen mégiscsak eredendően új megközelítésétől elvárhatnánk, hogy alapjaiban rázza fel a filozófiai gondolkodásunkat azáltal, hogy egyáltalában nem tér vissza a hagyományos metafizikához, hanem határozottan eltávolodik a korábbi megoldásoktól. Hangsúlyozom, ez a hozzáállás elvárható, ugyanis a filozófiai diskurzus hagyományához tartozik a korábbi rendszerek kritikája és kiküszöbölése, és ez különösen igaz a metafizika esetében. Meglátásom szerint a metaelmélet ebben a tekintetben *mindenképp újat mutat*, hiszen egyáltalán nem szándéka kigyomlálni a korábbi elméleteket, inkább integrál, mégpedig értékítéletek és kritika nélkül. Szintézise ráadásul nem korlátozódik csak a filozófiára, metafizikára, hanem a tudományok teljes körének egységesítését célozza meg.

„A könyv fontos jellemzője, hogy nincs benne nagyképűség, lenézés, kitagadás, támadás. A szerzők kérdeznak, feltárnak, összehasonlítanak, elemeznek, szintetizálnak. Nem támadják,

¹ PARMENIDÉSZ Fr 8, 1-4. Stejger Kornél fordítása.

hanem befogadják a világot. De ezek nem csupán értékmentes, rezignált tűnődők, hanem a megmaradás az elviselés, az emberi kiteljesedés mentén, etikailag elkötelezettek.”²

Első megközelítésben tehát kijelenthetem, a metaelmélet a metafizikai, filozófiai és tudományos gondolkodás *abszolút egységességének* lehetőségét megcélzó elmélet. Véleményem szerint az új metafizika különössége éppen abban rejlik majd, hogy miként határozza meg az integrált létalapot, miként írja le az új létmódosultságokat, valamint, hogy milyen fogalmi rendszert vezet be a létviszonyok kifejezőiként.

Előadásom tárgya tehát e létviszonyok/létmódosulások fogalmainak tisztázása. Elemzésem a csúcsgfogalmak tisztázása mellett a metaelmélet legsajátosabb elgondolásaira, mint a metaelméleti létkérdés, az egységesítő-elv, és az önteremtő-elv tisztázására is kiterjed majd. Az itt következő összehasonlító tanulmány a metafizológia eredetiségét, továbbgondolási esélyeit és határainak, azaz esetleges korlátainak kimutatását célozza meg.

A létre irányuló kérdés – az újdonság a metaelméletben

Az elmélet eredetisége a *nyitottság kritériumában* ragadható meg. A nyitottság megvalósulásnak esélye ugyanakkor további problémát vet fel, hiszen a nyitott rendszer könnyen válhat zárttá, és az is megválaszolásra váró kérdés, hogy elkerülhető-e a határok közé korlátozódás.

„A végső metafizológia ... nem befejezett, nem végleges és nem is egy igazságra visszavezetett elmélet. A végső csúcselemélet ugyanis nem zárt, hanem nyitott elmélet...”³ Az új metafizika célja nem más, mint megreformálni, újragondolni a metafizikát. Az út első állomása a megfelelő nézőpont megtalálása. Nyilvánvaló, hogy a metaelmélet is felteszi a maga létkérdését, amely – úgy vélem – az eddigiekhez képest nóvumot hoz, megszólítja a létet, de amíg a korábbi metafizikák a lét különböző szféráinak feltárására korlátozódtak, addig a metaelmélet mint új metafizika a lét integrált szintetikus egységére kérdez rá.

„Miért ne juthatna el oda a filozófia, vagy jelesül éppen a metaelmélet, hogy az emberi gondolkodás racionalizációja, differenciálódása és specializációja után most újra összegez, egyesít és általánosít? Miért ne történhetne meg, hogy egyszerre megy végbe az újragondolt metafizika és a meta nélküli – szintén újragondolt- fizika rehabilitációja?”⁴

² KONCZ GÁBOR *Előszó*, In. *Metaelmélet, Metafizológia* 9. old.

³ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafizológia*, 21. old.

⁴ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafizológia* 12. old.

A kérdés irányultsága lesz az, amit újdonságként értékelhetünk, mivel *a metaelméleti létkérdés minden régi és új metafizikai, teológiai és tudományos létszféra egyöntetű egységességének lehetőségére kérdez rá.* Úgy gondolom, ez a törekvés talán soha nem volt annyira óhajtott, mint napjainkban, hiszen a modern természettudományok mára odáig jutottak, hogy kutatásaik nem korlátozódnak kizárólag csak az empiria területére, miután határaik kitolása révén már a transzcendens létet is kutatják.

„A hagyományos tudások, tudományok elméletek, ugyan egyrészt szétváltak, eltávolodtak egymástól, másrészt egy-egy társadalomtudományon belül is felgyorsult a tudásszeletelődés, a részletfelfogások önállósodása. Ez a kétszeres vagy többszörös differenciálódás a huszadik században vagy annak végén jutott a tetőpontjára. Ezzel párhuzamosan viszont egy-egy tudományon belül és a tudományok között is elindult a szintézisépítés. Ennek folytatása érdekében kell létre hozni a metatudományt, a metaelméletet, majd jobb esetben a metafizikát, amely ugyanakkor egy új nyelv, új gondolkodás és az új mentalitás megteremtésével képes az összes tudományt, nem tudományt egyben látni.”⁵

A nem empirikus létalap felismerése azonban nem a modern kor sajátja, hiszen a tradicionális metafizika mindig is ezt a létalapot kívánta feltárni. Platón az ideák világában határozta meg, Arisztotelész a szubsztanciában, Kant a transzcendentális idealizmusban. Az imént említett nagyságok mindegyikénél jelen van azonban a hozzájuk képest korábbi metafizikák határozott visszautasítása. Az új metafizika ellenben egyszerre a régi és új összegzését kívánja megadni, nem utasít el semmilyen eddigi megoldást, sőt a hagyományos értelemben nem tudományos, ezoterikus területeket is be kíván vonni, ugyanis kirekesztésükkel korlátozná a közös létalap egységességének elvét, vagyis az elmélet végső céljának megvalósulását.

Nagy kérdés, hogy vajon képesek vagyunk-e definiálni, megragadni a korlátok nélkül egységes létet. Az azonnali válasszal óvatosnak kell lennünk, *ugyanis már a kérdező álláspontjából befolyásolhatjuk az új filozófiát.* Ha nagyon hamar állást foglalunk, egy speciális metafizika mellett, akkor elodázhatjuk a lehetőségét a *metaphysica generalis* kidolgozásának.

Nagyon is helyénvaló tehát a metaelmélet alkotóinak nyitottságot igénylő követelménye, miszerint minden régi és új, minden metafizikai és empirikus tudomány elismeréséből kell kiindulni. Úgy gondolom, a metaelmélet ezen kérdésfelvetése és egyesítési igénye akár paradigmaváltásként is értelmezhető a tudományos gondolkodásban. Ez a paradigmaváltás azonban csak akkor lehet sikeres, ha az eredendően nyitott álláspont nem formálódik át egy

⁵ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 36. old.

zárt és jól körülhatárolt nézőponttá és korlátozódik elméleti fizikára, vagy valamilyen ezoterikus miszticizmusra. De térjünk vissza az eredetiség vizsgálatához.

Az egységes létalap metafizikája a görög filozófiában

Az *egységes létalap* definiálásának igénye már a görög preszókratikus gondolkodók óta jelen van a filozófiában. Közülük az előadás időbeli keretei miatt csak Parmenidészt említeném meg, aki a létező egyetemességéről, egységéről, örök és változatlan voltáról beszél, miként azt a pár ezer évvel később a metaelmélet képviselői is teszik.

*„Egyetlen út-szó
maradt még, hogy van. Ezen igen sok a jegy,
mivel nem született, romolhatatlan,
egész, egyetlen, rendületlen és teljes.”⁶*

Parmenidész a létezővel az igazság útját jelképezi, amely egységes, folytonos, időn kívüli és tökéletes. Szerinte az egységes létalap nem tartalmazhat különbségeket, jóllehet mi, emberek, akik nem az igazság, hanem a vélekedés útján járunk, folyton ellentmondó nevekkel jellemezzük, mint keletkező és pusztuló, létező és nem létező, állandó és folyton változó, holott a lét nem mutat változásokat, sem ellenmondásokat, mivel egységesen van jelen mindenhol.

*„Így pusztá nevek azok,
amelyeket a halandók alkottak maguknak, igaznak vélve ezeket:
a keletkezés és a pusztulás, létezés és nemlétezés,
a helyváltoztatás és a csillámló szín cserélődése.”*

Az emberek úgy vélik, a létalapot a változás elve mozgatja, ám a lét mindig azonos önmagával, csupán hibás ítéleteink és tudatlanságunk miatt véljük keletkezőnek és pusztulónak, szegmentálnak és nem egységesnek. Egyszerűen szólva Parmenidész rádöbben, képtelenek vagyunk felismerni a közös, koherens, mindig állandó létalapot, de ő beavatottként megadja az egységes létező jegyeinek sorát, megadva ezzel a lehetőséget, hogy a valódi megismerés útját járjuk.

*„Aztán, mivel van szélső határa, teljes
Mindenfől jól lekerekített gömb tömegéhez hasonlatos,
Közepétől mindenfelé egyenlő.
Mert nem-létező sincs, amely megakadályozhatná, hogy egyesüljön*

⁶ PARMENIDÉSZ Fr 8, 1-4. Steiger Kornél fordítása.

*A hasonlóval, és nem is olyan a létező, hogy
Itt inkább, ott kevésbé volna az, mivel teljesen ép.*

Mert önmagával mindenfelől egyenlő, egyformán találkozik határaival.”⁷

A fentiekből megtudhatjuk tehát, hogy a lét nem csupán egyöntetű és időn kívüli, de *tökéletes* is, amit Párménidész a *gömb szerkezetével* érzékeltet. A gömb-metafora megjelenése azzal magyarázható, hogy a görög matematika szerint ez a mértani idom a legszebb, mégpedig az itt is megfogalmazott ok miatt: „*Közepétől mindenfelé egyenlő.*” A metaelmélet szintén valamilyen gömb-szerű lekerekített igazságban láttatja a meta-valóság csúcscsúszóját, de nem a geometriai forma miatt, hanem inkább a lét eddig még nem bizonyított, ám remélt egységessége okán.⁸ Párménidész arra a következtetésre jut, hogy mindannak, amit a világról állítunk, csak akkor lehet logikai koherenciája, ha létezik egy *közös létalap*, amelyben az ellentétes vélemények érvényüket veszítik és egységességre jutnak. Ez a létalap Párménidész számára maga a létező, megismerésére csak akkor törekedhetünk, ha belátjuk, hogy egységes.

A metaelmélet szintén a lét egységessége mellett igyekszik érvelni, miként Párménidész is tette, de az egységes létalapot nem létezőnek, hanem *meta-valóságnak* nevezi, bár úgy vélem, csupán az elnevezés tekintetében lehet szó különbségről. Az *új rendszer* Párménidészt mintegy továbbgondolva a tudományok, a metafizika és teológia ellentétes állásfoglalásainak feloldását is reméli, nem csupán az ellentétes fogalmakét; a koherencia azonban csak akkor valósulhat meg, ha feltesszük, hogy van esély az empirikus és nem empirikus alapok integrálására. A két dimenziót nem kell különösebben körüljárunk, az empirikus alap a hagyományos természettudomány tárgyát képezi, a nem empirikus alapot pedig már számtalan metafizika igazolta a maga eszközével.⁹ A metaelmélet kísérletet tesz a dualista metafizika egységésítésére, vagyis a transzcendens lét immanensé tételére.

Most azonban térjünk vissza az új filozófia *eredetiségének* kérdéséhez, és vonjunk párhuzamot Arisztotelész metafizikája és az új metafizika között.

Az egységes alap elmélete Arisztotelésznél is megjelenik, de amint azt látni fogjuk, kiegészül a tudományok függetlenségének igényével. Arisztotelész elsőként rendszerezi a tudományokat, amikor különböző diszciplínákat nevez meg, mégpedig tárgyra irányultságuk szerint. A Metafizika hatodik könyvében a tudományt tárgya szerint három fő részre osztja: *praktikus, poétikus és teoretikus* tudományokra.

⁷ PARMÉNIDÉSZ Fr. 8, 34-51. Steiger Kornél fordítása.

⁸ A meta-metafora szerint a meta-gömb lezáratlan, nyitott idom, és mint púpok nőnek ki belőle a létalap dimenziói. VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In: *Metaelmélet, Metafilozófia*, 37. old.

⁹ Platón szoktuk a metafizikai dualizmus szellemi atyjának tekinteni, de nem ő az egyetlen felelős a kettéosztott világszemlélet miatt, legalább ennyire bűnös a keresztény dogmatika is, sőt, Descartesról sem szabad megfeledkeznünk, aki szakadékkal választotta el a *res cogitans*t és *res extensat*.

*„... tehát az egész elmélkedő gondolkodás tárgya, vagy a cselekvés, vagy az alkotás, vagy a tiszta elmélet...”*¹⁰

A poétikus, vagy más néven *alkotó tudomány* alatt találjuk a költészetet, a retorikát és valamennyi mérnöki tudományt, a praktikus tudomány szintjén az *emberi cselekvésekkel* kapcsolatos tanokat, az etikát és államtudományt, végül a teoretikus tudomány alatt az *elméleti szemlélődés* tudományát. Ez utóbbi tárgya szerint három osztályra tagolódik, természetfilozófiára, matematikára és teológiára. A természetfilozófia tárgyát az önálló, ám változást szenvedő szubsztanciális létezők teszik ki, a matematikáét a változatlan, de a dolgoktól nem független megragadások, a teoretikus tudományét pedig az önálló és változástól mentes szubsztanciák. A teoretikus tudomány neve teológia, ám ezt a megnevezést óvatosan kell kezelnünk, mivel Arisztotelész a régi görög hagyomány szerint nevezi az elsődleges szubsztanciával foglalkozó tudományt isteninek, nem eredetét tekintve, ezért a félreértés elkerülése végett nevezzük a hagyományhoz kapcsolódva metafizikának, jóllehet Arisztotelész ezt sosem használta.

*„Ennélfogva három elméleti tudomány van: matematika, fizika, azaz természettudomány és a teológia, azaz az istenismeret. Mert bizonyos, hogyha valahol fennáll az isteni, ebben az itt jelzett természetben áll fenn. S a legtiszteletreméltóbb tudománynak a legtiszteletreméltóbb tárggyal kell foglalkoznia. Az elméleti tudományok tehát többet érnek, mint az egyéb tudományok, és ez a tudomány pedig többet ér az egyéb elméleti tudományoknál.”*¹¹

Világos, hogy a *teológia*, azaz az első filozófia a legszebb tudomány az összes tudomány közül. Arisztotelész esetében felvetődhet a kérdés, hogy vajon miért nem a természettudomány kapja eme előkelő helyet, hiszen Arisztotelész filozófiájának nagy része a fizika tárgykörével foglalkozik. Az elsőbbség talán azzal magyarázható, hogy míg a természetfilozófia és a matematika további részterületekre osztható, addig a metafizika a lét egyetlen és a legértékesebb területét kutatja, amelynek nincsenek részterületei, amelyeket szétdarabolhatnák.

„Kétség támadhat valakiben az iránt, vajon ez az első filozófia általános-e vagy valami meghatározott létfajtáról és egy bizonyos természetű valóságról szól-e. Mert a matematikában sem egységes a szemléletmód: például a geometria és az asztronómia egy meghatározott természetet vizsgálnak, míg az általános matematika a valamennyi matematikai tárgyban közös vonásokat vizsgálja. Ha tehát nem volna más valóság a természet szerint alakultakon kívül, akkor a természettudomány volna az első tudomány, ha

¹⁰ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 1025b 24-25. Halasy-Nagy József fordítása.

¹¹ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 1026a 19-20. Halasy-Nagy József fordítása.

azonban van valami mozdulatlan szubsztancia, akkor ennek tudománya előbb való és ez az első, azaz általános filozófia, olyan értelemben, hogy első. Így a létezőről amennyiben létező, ennek feladata vizsgálódni, abban is, hogy micsoda és abban is, hogy mint létezőt miféle határozmányok illetik meg."¹²

Arisztotelész a metafizikában szintén az egységes létalapot kívánja meghatározni, de célja ellenére metafizikájára *nem lesz jellemző* sem az egységesség, sem az általánosság. Az arisztotelészi tanítás önmagában is hordoz némi ellenmondást. Nem világos ugyanis, hogy a metafizika egyetemes tudomány-e, vagy a valóságnak valamely részleges területével foglalkozik csupán. A fenti idézet szerint, amely a Metafizika ötödik könyvéből való, az első filozófia tárgya a változatlan szubsztancia, amely az összes többi szubsztanciát megelőzi, így a vele foglalkozó tudomány éppen emiatt lehet első, vagyis az arisztotelészi rendszer szerint egyetemes.¹³ Egy másik helyen, a Metafizika tizenkettedik könyvében marad ugyan a metafizika tárgya a szubsztancia, de nem a változó és változatlan osztályozás elve szerint definiáltatik, hanem az örök és érzékelhető, a múlandó és érzékelhető, valamint a nem érzékelhető szubsztanciák kategorizálása szerint.¹⁴ Az első két szubsztanciafajta a természetfilozófia körébe tartozik és a nem érzékelhető szubsztancia a metafizika tárgya.

„A szubsztancia pedig háromféle van. Egyik az érzéki valóság, amelynek egy része örökkévaló, a másik meg múlandó, például növény és állat- ... A másik fajta aztán a mozdulatlan szubsztancia. ... Az érzéki szubsztanciák a természettudományhoz tartoznak, mert mozgással vannak egybekötve, a mozdulatlan szubsztancia azonban egy másik tudomány tárgya."¹⁵

A létezőről való vizsgálódás arisztotelészi célja az *általános metafizika* megalkotása: azt kívánja definiálni, ami minden létezőre áll, minden létezőnek sajátja, tehát tárgyához minden hozzátartozik, ami létezőként van, ellentétben a természettudománnyal, amely csak bizonyos létezők tanulmányozására korlátozódik. Az első filozófia egyetemes, ám csupán az intenció szintjén, hiszen azokat a létezőket vizsgálja, amelyekről az összes többi létező függ, és éppen a függőségi viszony eredményezte hierarchia fogja meghiúsítani a metafizika egységességének lehetőségét. Arisztotelész a létezők hierarchizálásának elvével csak *metaphysica specialist*

¹² ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 1026a 28-30. Halasy-Nagy József fordítása.

¹³ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 1069a 36- b 3.

„Vizsgálódásunk tárgya a szubsztancia. Hiszen a szubsztanciák elveit és okait keressük. Mert, ha a mindenség egységes egész, akkor a szubsztancia az első része, ha pedig a sorrend értelmében vett egység a mindenség, akkor is első szubsztancia s csak utána következik a minőség meg amennyiség." Halasy-Nagy József fordítása.

¹⁴ D. ROSS *Arisztotelész*, Osiris, 1996. 203. old.

¹⁵ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 1069a 36. Halasy-Nagy József fordítása.

határozhat meg, bár nyilvánvaló, hogy *metaphysica generalis* megalapozás volt az eredendő cél.

A metaelméletet érdemes összevetni Arisztotelész metafizikájával, hiszen már első megközelítésben észlelhetünk némi párhuzamot a két rendszer között. A kiindulópont azonos: az egyetemes és egységes metafizika megalkotásának reménye, amely minden tudomány alapját képezheti. Módszerüket tekintve azonban különbözőségek sorát tárhatjuk fel: míg az egyik a létező egységességét összegző, integráló módon kívánja elérni, addig a másik a létező sajátosságainak osztályozása révén.

Arisztotelész a metafizikát nem azonosította a tudományok teljes körével, hiszen a metafizika csupán a valóság egy különös fajtájával foglalkozik, sőt a vele foglalkozó tudományt sem azonosította a tudományok összességével, ugyanakkor tárgyát tekintve megelőzi a többi tudományt, mivel a szubsztanciák sorában a legelsővel foglalkozik.¹⁶ Le kell szögeznünk, hogy ennek ellenére Arisztotelész nem tagadja az első szubsztancia, mint minden létező alapjának elvét, de meglátásom szerint *korlátozza* a létalapot azáltal, hogy transzcendensé teszi az első szubsztanciát, így korlátozza a vele foglalkozó tudományt is, és ezzel magyarázható, hogy nem nyerhet teret integrálás igénye sem. Ebből határozottan következik, hogy az arisztotelészi létező sosem fog a valóságok egységességének egyöntetű kohéziójával bírni, mindig szegmentált marad. A metaelmélet talán éppen ebben képes Arisztotelész rendszerét továbbgondolni, ugyanis olyan metafizikát céloz meg, amelynek tárgya nemcsak első, de egységes is, mivel nem zárja ki a többi tudományt magából.

„*A metafizika általános. Átfogó és integrált tudományos/poszt tudományos elmélet, vagy filozófia az Egészről; sőt abban az értelemben, hogy az Egész maga lét, s ekkor abba minden beletartozik kezdve a természetitől, a tudati valóságokig és az isteniig.*”¹⁷ „*Az általunk képviselt metaelmélet tehát valóban olyan szupraelmélet ... ami remélhetőleg meghaladja ... a filozófiai metafizikát.*”¹⁸

A metaelmélet az arisztotelészi metafizikához képest annyiban több, hogy az új metafizika nem csak az elméleti tudomány szintjén mozog, hanem magába kívánja tömöríteni az *összes tudományt*. Végül is a metaelmélet *általánosabb* az arisztotelészi metafizikánál, ezt pedig azzal tudja elérni, hogy nem a tudományok tárgya és a megismerés felől közelít, hanem az összegzés szintjéről, így az itt kibontakozó metafizika az általánosságot és egységességet célozhatja meg, amelyet a szerzők kiterjesztett metafizikaként jellemeznek.

¹⁶ Lásd. D. ROSS *Arisztotelész*, 202-206. old.

¹⁷ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 24. old.

¹⁸ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 24. old.

„A csúcshilozófiaként és poszt-hilozófiaként elfogadott metaelmélet ... az összes eddigi lényeges tudományos, pre-tudományos és poszt tudományos alapelmélet, másfelől a tudományos és jelenlegi elméletek fölötti egyesített, és így az egyesítés folytán létrejött legmagasabb szintű szupraelmélet, majd harmad felől az elméletek közös és teljes rendszerének hipotézise. A metaelmélet olyan átfogó fogalom, amelyben minden meglévő elmélet, posztelmélet, majd minden elmélet egyesített, legfelső szintű csúcshelmélete... tartozik.”¹⁹

A metaelmélet egységesítő szándéka abban bontakozik ki, hogy az empirikus és a nem empirikus létalapot, ha tetszik a fizika és a metafizika dualizmusát próbálja feloldani. Ezt úgy igyekszik megvalósítani, hogy kijelenti, az egységes lét magába tömörít minden régi és új tudományt, minden látszólag ellenmondó elvet és elméletet, nem szegmentál, nem értékeli, nem válogat, hanem integrál és szintetizál.

A második feltűnő különbség metaelmélet és Arisztotelész metafizikája között a régi elméletek befogadásával kapcsolatos.

Arisztotelész nem tartja sikeresnek sem a preszókratikus, sem a platóni metafizikákat, ezt alátámasztja a *Metafizika* első könyve, amely a korábbi elméletek kritikájával és visszautasításáról szól. Platón filozófiájával kapcsolatosan a legfőbb ellenérve az ideák transzcendens okokként való meghatározása, ugyanis az ideatan megkettőzött világot eredményez, vagyis sikertelen próbálkozás a valóság tisztázására.²⁰

„Akik azonban az ideákat teszik fel okok gyanánt, először is azt a hibát követik el, hogy az érzéki valók okait keresvén szám szerint ugyanannyi más okot hoznak be.”²¹

Míg Arisztotelész lenézően nyilatkozik a korábbi filozófiai elméletekről, addig a metaelmélet toleráns magatartást mutat a régi, sőt akár a majdani elméletekkel szemben is.

„Mindem olyan elméletalkotás ide tartozik, amelyet az emberi gondolkodás az elmúlt évezredek alatt kikísérletezett, a nélkül, hogy most igazságtartalmaikat- bármilyen igazságfelfogás mércéje alapján – minősítenénk, és ezzel szelektálnánk közöttük.”²² „A metamódszertan csúcsmódszere pedig nem más, mint az összes eddigi megismerési mód – egymást is ellenző – alkalmazása.”²³

¹⁹ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 21. old.

²⁰ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, A, IX. fejezet, 990b-993a. A témával kapcsolatban lásd: H. LEWES, *Aristotle – a Chapter from the History of Science*, London, 1864.; J. OWENS *The Doctrine of Being in the Aristotelian Metaphysics*, Toronto, 1978.

²¹ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 990b 1-4. Halasy-Nagy József fordítása.

²² VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 11. old.; 38. old.

²³ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 20. old.

A harmadik különbség a metaelmélet és Arisztotelész metafizikája között a metafizika tudományának *teremtő elvével* kapcsolatos. Arisztotelész lételmélete megmarad leíró, kategorizáló jellegűnek,²⁴ ezt igazolhatja a tény, hogy az első filozófiát a szemlélődő és nem a teremtő jellegű diszciplínák között találjuk.²⁵ Persze azonnali ellenérv lehet, hogy a mozdulatlan mozgató éppen a valóság létrejöttének egyik feltétele, vagyis teremtő-elv, ám a mozdulatlan mozgató független a valóságtól, elindítja ugyan a mozgást, a változást, de nem vesz rész benne, kívül marad. A metaelmélet az egységes létalap immanens önteremtő módosulásnak az igazolását reméli: „*nem egyszerűen ...dinamikusan halad, változik, hanem folyamatos önteremtést és önfejlődést hajt végre.*”²⁶

„*Az integrált tudással – most már mint új eszközzel – és az elérhető magasabb tudatállapottal persze lényegileg új, és alapjaiban más tudás is létre hozható. Ez műfaja szerint lehet ugyan új filozófia, új tudomány, új valláselmélet, új megoldás – együtt pedig a tényleges metaelmélet és a metaelvek rendszere, ami egyszerre filozófia, tudomány, valláselmélet.*”²⁷

A csúcsgalmainak tisztázása

A *meta-önteremtő-elv* tisztázása továbblendít bennünket az új metafizika csúcsgalmainak elemzése felé. Hat meta-kategóriával találkozunk: metavalóság, metatudat, metaember, metaisten, metaváltozás, metaelmélet. Varga tanulmányában utal arra, hogy ehhez a hat fogalomhoz számos további fogalmat adhatunk,²⁸ mint meta-tér, meta-idő, metamódszertan, mintegy továbbgondolva a rendszert, ezért bátorodom ezekhez hozzácsatolni a rendszerből kikövetkeztethető *egységesítés-elvet*, valamint az *önteremtő-elvet*, mint valódi meta-létmódosulási-fogalmakat.

Először vizsgáljuk meg a *metafogalmak* eredetiségét. Első megközelítésben egyetérthetünk abban, hogy éppen azt fedik le a szóban forgó kifejezések, amit meta előtag nélkül is jelölnek. Egyfelől tehát nagyon is hagyományosak, másfelől viszont mégis újak, ám ez utóbbi csak abban az esetben tartható fenn, ha ezeket már, mint az integrált létalap

²⁴ Ebben is vitára száll Platónnal, aki viszont az ideákat, mint teremtő, létrehozó elveket határozta meg. Lásd. ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 990b 1-4.

²⁵ ARISZTOTELÉSZ *Metafizika*, 1025b 24-25.

²⁶ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 12. old.

²⁷ VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia*, 11. old.

²⁸ „*Tanulmányunk nem egy, hanem több meta-szemléletű csúcsgalomra épül, s nem szeretnénk előre eldönteni, hogy a csúcsgalmainak között milyen hierarchikus, nem hierarchikus viszony van...így törekszünk arra, hogy egyszerre statikusan és változás közben ragadjuk meg a fogalmakat és a fogalmak mögötti tartalmakat.*” VARGA CSABA *A metaelmélet hipotézise*, In. *Metaelmélet, Metafilozófia* 16. old.

viszonyfogalmait értelmezzük, vagyis, ha az új filozófiai nézőpontból közelítjük meg őket, akkor túlmutatnak a tradicionális jelentésen. Ezeket a kategóriákat inkább *dinamikájuk*, mint jelentésük felől érdemes megközelíteni, csakis ezen a módon igazolható, hogy a hagyományos filozófia köréhez túllépnek. Fontos kiemelni, hogy nem leíró fogalmakkal van dolgunk, mivel a metakategóriák a modern ember *univerzumértelmezésének* manifesztumai, vagyis létmódozatok/létmódosulások kifejezői. Maga a létmódosulás megjelenése a valódi újdonság, és talán a „meta” előtag éppen ezt a módosulást/viszonyt hivatott reprezentálni. Talán nem járok messze az elmélet alkotóinak szándékától, ha a kategóriák létjogosultságát a következő kérdésben ragadom meg: *Milyen módon viszonyulunk az egységes létalaphoz, mely mindent befogad? Hogyan közelíthetem meg az egységességben feltáruló világot? A korábbi filozófiai rendszerek alapján is megtalálhatjuk a választ, vagyis megközelíthetjük teoretikusan, transzcendentális módszer alapján, esetleg leíró jelleggel, és még hosszan sorolhatnám az esetleges utakat, de akár az új metafizika nézőpontja felől is közelíthetjük. Ebben az esetben ki kell jelölni az új nézőpontot, amely a metaelmélet szerint az immanens és transzcendens egységesítéséből származó tudás nézőpontja, fő sajátossága, hogy *mindenre nyitott és a korlátok nélküli létalapot, metavalóságot* szólítja meg.*

Az új szemléletmód korlátlan szabadsága révén a különböző dimenziók egységes jelenlétére is rátekinthetünk. A nyitottság és egyenlőség elve, azonban nem metaforaként értendő, hiszen amint lehorgonyozunk, valamilyen irányzat mellett, azonnal korlátozzuk az eredeti nyitottságon alapuló metaelméleti elgondolást. Az új metafizika ezt úgy próbálja kivédeni, hogy nem használ értékítéleteket. De vajon lehetséges-e, hogy ne döntsünk valamilyen metafizika mellett? Nos, számomra ez a legnagyobb kérdés a metaelmélettel kapcsolatban. Megtörténhet-e egyáltalán, hogy ne essünk a *metaphysica specialis* csapdájába? Lehetséges-e a korlátok nélküli *metaphysica generalis*? Ezekre a kérdésekre a metaelmélet pozitív választ ad, ugyanakkor erős jegyeket mutat a misztika felé, és ezzel a saját speciális metafizikáját teremti meg, holott szándéka szerint az általános kívánja definiálni.

A metaelmélet frissességét az egységesítő szándékban látom, mert nem tartja magát távol semmitől, nem zárkózik el, hanem éppen ellenkezőleg nagyon is nyitott úgy a régre, mint az újra. Kérdés, hogy az unicitás miként érhető el, ugyanis Varga nem jelöl ki egy *meghatározott módszert*, amelyet elvégezve a valóság dimenzióinak egységesítése végbemehetne. Jogos tehát a kérdés, hogy vajon megvalósulhat-e az egységesítés, és ha igen, akkor igen, akkor milyen eszközökkel.

Ezekre a kérdésekre nem kapunk egyértelmű választ a tanulmányokból. Jóllehet az egységesítésre tett kísérlet kibontakozik több tudományterületen is, ezt igazolja Visegrádi Ildikó, Dunkel Nepomuk Norbert vagy Dienes István írása, ám a szerzők – meglátásom szerint – csupán az *általuk gyakorolt tudományok* rendszerében végzik el az összegzést. Világos, hogy a metaelmélet hivatott megadni minden tudomány egységes alapját, de attól félek, hogy csupán a filozófia és azon belül is a metafizika terén végzi el az integrálását. Varga ugyan utal egy misztikus szellemi horizontra, amely összefogja a valóságdimenziókat, ki is fejti ennek dinamikáját, de ez a megközelítés inkább marad misztikus, mint metafizikus. Az elmélet számomra legteljesebb vonása, hogy nem használ érték kategóriákat, ezzel is az egységesítés felé törekszik. Varga *Szent szelleme* esetében azonban kissé csorbul az egyenlőségi-elv, és egy hierarchikus rendeződésre enged következtetni. Javasolnám a *meta-szellem* vagy *abszolút szellem* meghatározást, ugyanis ezáltal elkerülhető az érték kategóriaként működő szent jelző használata.

Ha mégis megtartja, akkor ezzel szűkíti az eredeti elgondolást, ugyanis ekkor a metaelmélet egységességén belül kimutatható valamiről, hogy kitüntetett a többivel szemben, és ezáltal az egyenlőség-elven működő szintetizálás már nem valósulhat meg. A metaelmélet lehetséges csúcsaként az *etikát* látom. Úgy gondolom, ez az a létszféra, amely dinamikus, megköveteli és bírja egységességet, annak ellenére, hogy különböző régi és új etikai irányzatok férnek meg benne. Izgalmas gondolat kísérletre adhat alkalmat, a környezetetika esetlegesen egy *meta-etikává* való tágítása, hiszen az így kapott nagyon általános létalapban egalitáriusan bontakozhat ki a tudományos és misztikus, az empirikus és nem empirikus lét módosulás, ennek megtételét indokolhatja az a hagyományos filozófiai toposz is, miszerint a gyakorlati filozófia az egyetlen, ahol egységgé tömörül a fizikai és metafizikai lét.

Összegzésképpen leszögezném, hogy a metaelméletet *eredeti filozófiának* tartom, miután minden filozófiát eredetinek tartok, amely a létre irányuló kérdést boncolgatja. A metaelmélet egy igen *izgalmas válaszadás* a modern embert foglalkozató létkérdésre. Varga metaelmélete meglátásom szerint *dinamikus filozófia*, olyasmint kutat, ami nem hagyja nyugodni az embert, válaszával egyetérthetünk vagy nem, de bizonyára gondolkodásra készlet.